

TÄÄLLÄ RAULI VIRTANEN

Kohtaamisia
Vietnamista
Ukrainaan

RAULI

VIRTANEN

WSOY

KUVAT RAULI VIRTANEN

GRAAFINEN SUUNNITTELU MIKA TUOMINEN

KUVATOIMITUS NINA TUITTU

TOIMITUS VUOKKO HOSIA

© RAULI VIRTANEN JA WSOY 2023

ISBN 978-951-0-49417-2

PAINETTU EU:SSA

SISÄLLYS

ALKUSANAT / 5

SODAN MUISTI / 11

RUOKA ON ASE / 52 Kokaa kehdesta hautaan / 64

TUKKA POIS JA LINNAAN / 76

LUONNON ARMOILLA / 83 Veden vallassa / 95

Trooppinen tragedia / 105 Ilmastokriisin lapset / 110 Tuhon keskellä / 117

TORILLE! / 129

LASTEN JA NAISTEN MAAILMA / 143 Kalkutasta Kiberaan / 161

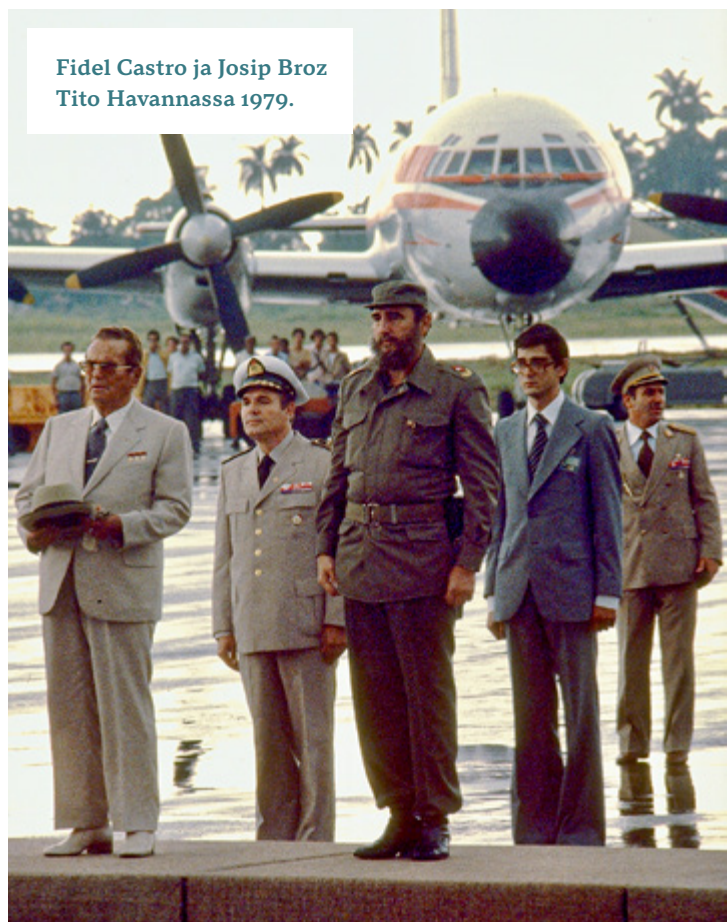
JULMUUDEN JATKUMO / 170 Sodan viattomat uhrit / 195

Pelilautana Persianlahti / 206 Slava Ukraini! / 212

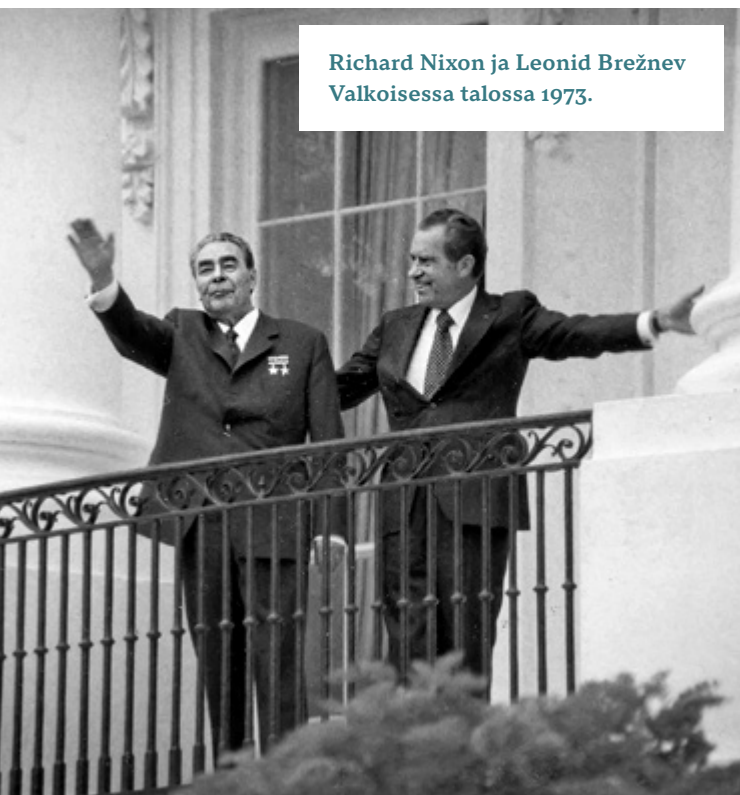
DIKTATUURISTA TOISEEN / 222

EIHÄN LEIKATA KOULUTUKSESTA! / 242

SELKKAUKSIA SELOSTAMASSA / 252

Fidel Castro ja Josip Broz Tito Havannassa 1979.

Richard Nixon ja Leonid Brežnev Valkoisessa talossa 1973.

Nelson Mandelan hymy keväällä 1990.

ALKUSANAT

Nämä kuudella vuosikymmenellä ottamani kuvat ovat valokuva näyttelyissäni herättäneet katsojissa monenlaisia tunteita, kuten ”muistan hyvin sen Romanian joulun”, ”eikö ihminen koskaan opi”, ”historia toistaa itseään”.

Moni asia maailmassa ja maailmankerronnassa on muuttunut hyvässä ja pahassa sitten vuoden 1970, jolloin suuntasin freelance-toimittajana rahtilaivalla Etelä-Amerikkaan lähes vuoden reppureissulle kamera kaulassa.

Niinä vuosina ajan merkkejä olivat kapinallisuutta symboloivat **Che Guevara** -paidat, Vietnamin sodan vastaisuus **Olof Palmén** Ruotsia myöten ja solidaarisuus silloin kolmanneksi ja neljänneksi maailmaksi kututtuja maita kohtaan.

Vuonna 1972 sain raportoida Helsingissä pidetyistä, paljon toivoa herättäneistä strategisten aseiden rajoittamisneuvotteluista (SALT). Samana vuonna haastattelin YK:n päämajassa **Helvi Sipilää**, josta oli tullut YK:n apulaispääsihteri ensimmäisenä naisena maailmassa. Hieman myöhemmin haastattelin eri puolilla maailmaa suomalaisia rauhanturvaajia ja uskoin Suomen olevan kokoaan suurempi ainakin rauhan asialla.

Vuonna 1973 kuvasin Valkoisen talon ruusutarhassa **Richard Nixonia**, kun hän vastaanotti **Leonid Brežnevin**. Vuonna 1975 Suomi isännöi Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssia Etykiä. Rohkaisevia, historiallisia hetkiä kylmän sodan aikana.

Ulkomaankirjeenvaihtajille ne olivat hyviä vuosikymmeniä. Toimittajia sijoitettiin pysyvästi ja lähetettiin maailmalle Lähi-itää ja Afrikkaa myöten, toisin kuin nyt. Oli myös aikaa ja resursseja tehdä juttuja sekä vahvaa kiinnostusta globaaleihin asioihin. Kylmä sota, ydinaseiden luoma kauhun tasapaino ja Kuuban ohjus kriisi eivät ehkä tuntuneet maailmanrauhan ja Suomen kannalta yhtä pelottavilta kuin Ukrainan tapahtumat nyt, viisikymmentä vuotta myöhemmin.

Havannan lentokentällä kuvaamani **Fidel Castro** ja **Josip Broz Tito** loivat uskoa kehittyvien maiden mahdollisuuksiin saada äänensä kuuluville. Sitten aika pyyhki heidät kartalta – kunnes neljä vuosikymmentä myöhemmin yhä paljolti samoista sitoutumattomista maista koostuva globaali etelä ja BRICS-maat tekivät paluun ja herättivät huomiota länttä harmittavassa asennoitumisessaan Ukrainan sotaan.

Pohjois-Afganistan 2021.

Takavuosisikymmeninä Tukholman rauhan-tutkimuslaitoksen Siprin jyrkän vuosikirjan julkaisupäivä herätti aina ulkomaantoimittajien ja tutkijoiden kiinnostusta, koska se kertoi maailman asevarustelun tilasta. Nyt ydinkärkien määrä on ensimmäisen kerran sitten kylmän sodan päättymisen lähtenyt nousuun. Siprin johtaja **Dan Smith** sanoo, että olemme ajautumassa yhdelle ihmiskunnan historian vaarallisimmista aikakausista. Hän patistaa maailman hallituksia yhteistyöhön, jotta voimme lieventää geopoliittisia jännitteitä, vähentää kilpavarustelua ja puuttua pahenevaan ympäristötuhoon ja kasvavaan nälkään.

Brittiläinen Oxfam-järjestö muistuttaa, että maapallon väestön rikkain prosentti tuotti lähes kaksi kolmannesta koronapandemian alun jälkeisestä globaalista vaurastumisesta. Oxfam suosittelee hallituksia puolittamaan verotuksella ja muilla keinoilla miljardöörien määrän ja vaurauden vuoteen 2030 mennessä. Siten palattaisiin vuoden 2012 tasolle.

Samaan aikaan koronapandemia ja Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan kaikkine seurauksi-

Marawi, Filippiinit 2022.

neen ovat vieneet kehitystä taaksepäin ainakin yhdellä tai jopa kahdella vuosikymmenellä etenkin kehittyvissä maissa.

Epäoikeudenmukaisuus näkyy myös siinä, miten huonosti köyhät yhteisöt saavat rokotteita tai tavoittavat digitaalisen teknologian. Ilmastonmuutos taas kurittaa usein eniten niitä, jotka tuottavat vähiten päästöjä.

Oxfamin mukaan elintarvike- ja energia-yhtiöt yli kaksinkertaistivat voittonsa vuonna 2022 ja maksoivat voittoina osakkeenomistajilleen 257 miljardia dollaria. Samaan aikaan 800 miljoonaa ihmistä, heistä kaksi kolmannesta naisia, on käynyt nälkäisinä nukkumaan.

Ennätysmäärä ihmisiä, yli 110 miljoonaa, on joutunut lähtemään kodeistaan. Kuivuuden ja konfliktien ajamien pakolaisten, turvapaikanhakijoiden ja siirtolaisten määrä tulee lähitulevaisuudessa olemaan suunnaton. Köyhimmät maat kantavat valtaosan vastuusta.

Charney Research -tutkimuslaitoksen kahdessatoista maassa tekemän kyselyn mukaan suurin osa vastaajista uskoi maailman menevän huonompaan suuntaan, vain kiinalaiset

Kibera, Kenia 2013.

ja intialaiset olivat optimisteja. Pessimismin syiksi lueltiin sota ja konfliktit, heikentynyt taloudellinen tila, köyhyys ja korruptio.

Luontokadosta kärsivän planeettamme kestävyysrajat paukkuvat, samalla kun YK:n kestävä kehityksen tavoiteohjelman Agenda 2030:n maaliviiva karkaa yhä kauemmas.

Tilastot toki ovat 50 vuodessa muuttuneet siten, että tänään monet rikkaiden maiden asukkaat ovat köyhempiä kuin lukuisat aasialaiset. Vauraiden kiinalaisten osuus hipoo jo amerikkalaisten määrää.

Niin en olisi uskonut käyvän ajaessani Kiinan köyhän maaseudun halki Hongkongista Pekingiin 1980-luvulla.

Globaalin tasa-arvoistumisen merkitystä voi kuitenkin miettiä aikana, jona rikkaan eliitin ja keskiluokan erot kasvavat kaikkialla, myös monissa vauraissa maissa.

Sosiaalisen polarisaation seuraukset ovat olleet nähtävissä kaikkialla maailmassa brexitistä **Trumpiin**, myös Suomessa. Poliittinen populismi voi hyvin vastakkainasettelun täytämässä maailmassa.

Pakolaisjuna Ukrainassa 2022.

Oikeistopopulistiset liikkeet haluavat auttaa vain omia kansalaisiaan, ja autoritaariset johtajat keräävät kannatusta esittämällä yksinkertaisia ratkaisuja vaikeisiin asioihin. Näitä aikoja kutsutaankin totuuden jälkeiseksi kaudeksi, eikä sille näy loppua.

Tänään globalisaatio, geopolitiikka, YK:n peruskirja, sääntöpohjainen maailmanjärjestys, kaventuva demokratia ja ihmisoikeudet ovat arvaamattomassa myllerryksessä.

Maailman kohtalot ovat valitettavasti edelleen muutaman yksittäisen ihmisen käsissä, vaikka tavanomaisten epäiltyjen lisäksi mukaan on tullut uusiakin pokerikasvoja.

Panokset ovat koventuneet diktaattori **Putinin** vilautellessa ydinasekorttia. Kuvaan kuuluu myös se, että maailman voimakkaimpien maiden johtajat Trumpista Putiniin ratsastavat uhriutumisella.

Uuden maailmanjärjestyksen aamunkoitto ei valkene lohdullisena niin kauan kuin Venäjä on nykyinen Venäjä ja idässä lymyää Kiinan ja Yhdysvaltojen, maailman kahden suurimman talouden, konflikti.

Vastakkainasettelun tiellä on onneksi vielä globalisaation jo vahvistama keskinäisriippuvainen maailma, missä rajat poistanut internetvallankumous alkoi 30 vuotta sitten. Onneksi YK ja muut globaalit instituutiot vielä sitouttavat valtioita toisiinsa, olkoonkin että sääntörikkurien ja sotarikollisten määrä kasvaa.

Nyt moninapainen ja -säikeinen maailma tarvitsee enemmän vuorovaikutusta ja dialogia, erityisesti globaalien etelän kanssa. Afrika ei suinkaan ole Kiinalle menetetty maanosa, vaan siellä arvostetaan ja halutaan demokratiaa mutta ollaan myös ylpeästi itsenäisiä.

Talouden ja teknologian kilpailu sekä internetvallankumousta ehkä vieläkin merkittävämpi tekijä eli tekoäly muokkaavat uudenlaista maailmanjärjestystä. Siinä kehittyvien maiden lähtöasemat ovat huonot, sillä data on valtaa ja vaurauden lähde.

Positiivista globalisaation pirstaloitumisesta on se, että entistä suurempi määrä vastuullisia yrityksiä on toimimalla eettisesti lähtenyt mukaan pysäyttämään luontokatoa ja muuta ihmiskunnan aikaansaamaa tuhoa.

JOURNALISMIN TUSKAA

Tämän teoksen kuvat näyttävät, kuinka kirjan tekijän maailma on paljolti kehittyvissä maissa. Tunnen olevani niissä kaikissa kuin kotonani. Viihdyn äärimmäisen hyvin vieraiden ihmisten parissa paikoissa, joissa jokainen päivä on kuin olisi elokuvissa – ympärillä ta-

pahtuu niin paljon sekä mieltä ylentävää että koskettavaa ja tietenkin ikuistettavaa.

Olen halunnut kantaa korteni kekoon seurattessani ja raportoidessani pienten, usein unohdettujen ihmisten elämänvaiheita niissä kaukaisissakin paikoissa, joihin kaikki ulkomaankirjeenvaihtajat eivät ole ennättäneet.

Toki matkalle mahtuu tavalla tai toisella huomattavien henkilöiden tapaamisia presidenteistä terroristeihin. Siitä joukosta **Nelson Mandela** on ylitse muiden. Nyt maailma tarvitsee kipeästi monta uutta Mandelaa.

Syökykierteessä olevassa maailmassa toivoa ja uskoa parempaan luovat ne monet tapaamani tavalliset ihmiset, jotka eivät anna periksi. Sisu, sinnikkyys, yksityisyritteliäisyys, ystävällisyys, jalous, solidaarisuus, vapaaehtoistoiminta ja kyky sopeutua järkyttäviinkin olosuhteisiin tekevät vieraaseen suuren vaikutuksen. Paljon menettäneiden mutta ihmisarvostaan kiinni pitävien kunnioitettavien ihmisten kohtaamiset kaiken röyhkeyden ja itsekkyyden maailmassa ovat hienoja hetkiä. Heistä saan virtaa ja optimismia silloin kun uskoni ihmisyyteen ja ihmisen hyvyyteen horjuu. Ihmiset, jotka ovat vastaanottaneet minut äärimmäisen ystävällisesti ja vieraanvaraisesti, eivät anna periksi, vaikka he ovat hyväksikäytettyjä työläisiä ja pieniä pelinnappuloita maailmantalouden, ideologioiden, diktaattorien ja geopolitiikan armottomassa selviytymispelissä.

Varsinkin sodissa hyvistä ihmisistä jalostuu vielä parempia ihmisiä ja pahoista taas tulee hirviöitä.

Kaiken tämän keskellä auttajia ja varmaan monia kollegojanikin raastaa tietoisuus, joskus jopa häpeä omasta riittämättömyydestä.

Lääkärit ja hoitajat päätyvät itsekritiikissään siihen, että jos ei voida parantaa koko maailmaa, niin yhdenkin ihmisen hengen pelastaminen on jo saavutus. Totta.

Joinakin nopeasti ohitse kiitävänä hetkinä, joina ulkomaankirjeenvaihtajan työ ei ole ollut maailman paras ammatti, olen toivonut olevani lääkäri tai joku muu auttaja. Mikään ei ole niin satuttavaa kuin kävellä sairaalaan, jossa sodan tai nälän uhrit näkevät toiveikkaina vihdoin edessään lääkärin – ja sitten he näkevät vain kameran.

Jotkut konfliktien veteraanikuvaajat sanovat häpeävänsä sitä, että ovat saaneet elantonsa kuvaamalla muiden ihmisten surua, tuskaa ja menetyksiä.

Se, mitä olemme nähneet ja kokeneet Vietnamin, Sarajevossa tai Ukrainassa, painuu mieliimme mutta myös sydämiimme.

Syksyllä 2015 maailmaa järkytti Välimeren rannassa kuvattu kuollut kaksivuotias syyrialainen **Alan Kurdi**, jonka perhe oli paennut sotaa toiveenaan aloittaa uusi elämä Kreikassa. Kuvan välityksellä tietämättömätkin ihmiset oppivat jotain Syyrian sodasta, ja se näkyi avustustoiminnan lahjoituksissa.

Ikoniset kuvat, kuten **Nick Utin** ”napalmityttö” **Kim Phuc** Vietnamin, sekä vahvat henkilötarinat, joita suomalaisetkin toimittajat ovat Ukrainasta hienosti kirjoittaneet, ovat merkityksellisiä. Niin on pakko uskoa oman mielenrauhan ja ammatinvalinnan vuoksi.

Mutta.

Kesäkuussa 2023 linnake-Eurooppa seurasi melko lailla välinpitämättömänä, jopa ihmisalakuljettajien uhreja syyllistäen, kun yli 750 ihmistä kuljettanut trolari vajosi aaltoihin ja vei mennessään monta ”alan kurdia”.

Viihteellistyvässä uutismaailmassa tarvitaan yhä kipeämmin hyvää ulkomaanjournalismia ja tutkivaa journalismia nyt, kun maailma on Titanicin tavoin varoituksista huolimatta ajamassa kohti suurta jäävuorta, joka tosin saattaa sulaa ennen törmäystä.

Toivoa on niin kauan kuin kuvat ja tarinat pysäyttävät.

Etuoikeutettuna ja onnekkaana alan harrastajana kiitän lukijoitani ja seuraajiani. Lämmin kiitos myös niille median esihenkilöille, jotka eivät vuosikymmenien varrella ole estäneet lähtöjäni vaan ovat kannustaneet ja allekirjoittaneet matkalaskuni.

Kiitos apurahasta Suomen tietokirjailijat ry:lle ja WSOY:n kirjallisuussäätiölle. Kirjan toimittamisesta kiitos jälleen **Vuokko Hosialle** ja graafisesta suunnittelusta alan wizardille **Mika Tuomiselle**, jotka kumpikin ovat monen aiemman kirjani laadun terävöittäjiä. Tuhansien kuvieni seulontaurakasta ja ideoinnista kiitos kuvatoimittaja **Nina Tuitulle** sekä WSOY:ssä ohjaksia pitäneille kustannuspäällikkö **Joni Strandbergille** ja kustannustoimittaja **Suvi Syrjälle**.

Espoossa 26.6.2023

RAULI VIRTANEN

Borodjanka, Ukraina
huhtikuussa 2022.

SODAN MUISTI

Marraskuussa 2022 palaan toistamiseen surullisenkuuluiseen My Lain kylään. Vietnamilaisen Son Myn nimellä tuntemusean kylän rypäs sijaitsee Keski-Vietnamissa 150 kilometriä Da Nangin kaupungista etelään. Da Nang taas on se kaupunki, missä näin ensimmäisen kerran sodan ruumiit vuonna 1972. Ne muistikuvat ovat säilyneet vahvoina.

Rannikon kalastajakylien ja laajojen kalmostojen reunustamalla automatkalla vilkaisen kännykästä uutisia Ukrainasta ja uusimpia todistajalausuntoja venäläisten tekemistä sotarikoksista Butšassa, missä olin käynyt keväällä 2022.

Edellisestä käynnistäni My Laissa on kulunut 24 vuotta. Vaikka kukaan ei enää lähettä minua kaukaisiin paikkoihin, joista ei saa myyviä juttuja, silti palaan niihin pelkästä uteliaisuudesta ja uskotellen itselleni, että seurantajutuilla on väliä.

Vuonna 1999 haastattelin täällä MTV:n dokumenttiin kahta maailman lähihistorian kuuluisimpiin kuuluvan joukkomurhan selviytyjää.

Rouvat **Ha Thi Quy** ja **Pham Thi Thuan** muistelivat tuolloin koruttomasti, kuinka he pelastuivat verilöylystä. Rouva Thuan kertoi,

kuinka hän oli maaliskuun 16. päivän aamuna vuonna 1968 keittänyt kotonaan perunoi- ta ja kuinka helikoptereilla kyliin saapuneet amerikkalaissotilaat tappoivat ensin riisipel- loilla olleet ihmiset ja karjan, sen jälkeen raiskasivat ja tappoivat naiset, ampuivat vanhukset, lapset ja vauvat ja sytyttivät lopuksi talot palamaan.

Thuan, hänen kaksi lastaan ja lähes 200 muuta vietnamilaista pakotettiin riisipelto- jen kasteluojana toimivan kaivannon reunalle. Sitten amerikkalaiset avasivat tulen, mutta luodit eivät osuneet rouva Thuaniin eivätkä hänen suojassaan olleisiin lapsiin.

Pahinta Thuanista oli nähdä amerikkalais- ten ampuvan Thuanin oman isän, joka suojeli perhettään. Sen jälkeen Thuan, lapset allaan, jähmettyi makaamaan mudassa esittäen kuol- lutta, kunnes amerikkalaiset poistuivat. Ai- noastaan hän, hänen lapsensa ja kolme muuta ihmistä selvisi teurastuksesta hengissä.

Rouva Thuan sanoi painajaisten seuranneen häntä vuosikymmenet ja kertoi, kuinka hän yöllä kissan äänen kuullessaan näkee unta joukkomurhan itkevistä lapsista.

Palatessani nyt takaisin My Laihin saan vahvistuksen aavistukselleni, että aiemmin

Vietnam, vuosikymmenien kärsimys.

tapaamani rouvat ovat korkean iän saavuttaneina jo poistuneet joukostamme.

Hiljennyn museossa ja ikuistan heidän kasvonsa, jotka ovat valokuvina seinällä joukkomurhan tärkeimpien todistajien ja tekijöiden galleriassa.

Molempien rousien kuvan kohdalla tekstit kertovat heidän pelastuneen Thuan Yen -kaiwannosta, jonne amerikkalaisotilaat ampuivat 170 kyläläistä.

Vaikuttavaan mustaan marmorilaattaan on kirjattu kaikkien Son Myn alueella 16.3.1968

surmattujen 504 vietnamilaisen nimet ja ikävuodet: 182 naista, joista 17 oli raskaana; 173 lasta, joukossa 56 vauvaa; 60 iäkästä miestä.

My Lain 407 kuolleen lisäksi läheisessä My Khessa kirjattiin 97 Bravo-komppanian uhria. Mistään tulitaistelusta ei ollut kyse, sillä tietävästi vain yksi amerikkalaisotilas haavoitui – ammuttuaan omaan jalkaansa.

My Lain museon seinillä ovat esillä tapajoukon toimintaa kuvanneen kersantti **Ronald Haerberlen** ottamat, kaikkialle maailmaan levinneet ikoniset julmuuden kuvat.

Ne ovat näytteillä myös Saigonin eli Hồ Chí Minhin kaupungin kuuluisan sotamuseon aulassa ja seinillä.

My Laihin iskeneen Charlie-komppanian palveluksessa ollut Haeberle kuvasi sekä armeijan kameralla että henkilökohtaisella kamerallaan omaan arkistoonsa. Hänen pitkään salassa pitämänsä järkyttävät kuvat julkaistiin vasta marraskuussa 1969 ensin ohiolaisessa *The Plain Dealer* -sanomalehdessä ja pian sen jälkeen kuvajournalismin lippulaivassa *Life*-lehdessä.

Hänen kuvansa olivat merkittävä dokumentti My Lain tapahtumien oikeudenkäynnissä. Haeberle, jota aluksi syytettiin valokuvatodisteiden salaamisesta, todisti nähneensä, kuinka kolmisenkymmentä amerikkalaisotilasta tappoi noin sata aseetonta siviiliä.

SOTILAAT TÄHTÄSIVÄT SOTILAITA

Museon kuvagalleriassa hyvistä ja pahoista amerikkalaisista sankariviitan ovat saaneet Haeberlen lisäksi kolme sotilasta **Hugh Thompson**, **Lawrence Colburn** ja **Ronald Ridenhour**.

Joukkomurha olisi voinut jatkua vielä neljää tuntia kauemminkin, ellei alueen ylitse helikopterillaan lentänyt Thompson olisi puuttunut peliin. Hän kertoi radion välityksellä todistavansa alapuolellaan tarpeetonta tappamista, ja kun hän sitten huomasi amerikkalaisotilaiden ahdistavan yhdentoista pakoon päässeen siviilin ryhmää, hän laskeutui helikopterillaan

uhmakkaasti sotilaiden ja siviilien väliin. Sitteen hän määräsi kopterissa ampujana toimineen Colburnin tähtäämään amerikkalaissootilaita ja ampumaan, mikäli sotilaat vielä yrittävät tappaa siviilejä.

Se toimi. Sotilaat pysähtyivät ja Thompson hälytti paikalle helikoptereita pelastamaan vielä hengissä olevia siviilejä.

Kuvien kolmas mies, kynää kädessään pitävä toimittajan oloinen henkilö on Son Myn alueella vuosina 1967–1968 palvellut **Ronald Ridenhour**. Kuvatekstin mukaan hän julkaisi ensimmäisenä tiedot joukkomurhasta.

Helikopterissa ampujana toiminut Ridenhour ei itse ollut Charlie-komppanian mukana joukkomurhapaikoilla, mutta hänen ystävänsä olivat, ja he kertoivat Ridenhourille operaatiosta muutamaa viikkoa myöhemmin.

Nick Utin kuva "Napalmityttö" museossa.

Tuhoutunut kylä Vietnamin 1972.

Ridenhour ryhtyi selvittämään tapahtunutta. Kun hänen palvelusaikansa Vietnamin 1972 vuotta myöhemmin päättyi, hän lähetti Pentagoniin, kongressiin ja USA:n hallituksen ministereille kirjeen, jossa hän kertoi Charlie-komppanian joukkueenjohtajan vänrikki **William Calley** surmanneen konetuliaseella aseettomien siviilien ryhmiä My Lai alueella.

Univormuun pukeutuneen William Calley'n kuva on täälläkin seinällä sotarikollisten joukossa. Joukkomurha on alusta pitäen henkilöitynyt häneen. Haeberlen ja Ridenhourin materiaalin ja yli 30 todistajalausannon perusteella Yhdysvaltain armeija syytti

häntä harkitusta murhasta vain päivää ennen Calley'n palvelusajan päättymistä. Puolitoista vuotta myöhemmin vuonna 1971 sotaoikeus katsoi Calley'n syyllistyneen ainakin 22 siviilin tappamiseen, ja hän sai elinkautisen vankeustuomion. Tuomion jälkeen Valkoiseen taloon lähetettiin yli 300 000 Calleya puolustavaa kirjettä ja sähköä.

Presidentti Richard Nixon lievensikin muuttaman päivän päästä Calley'n tuomiota, ja runsaan kolmen vuoden kotiarestin jälkeen Calley käveli vapaana, Vietnamin sodan aikaisten "haukkojen" ihailemana miehenä, joka antoi sympatisoijilleen haastatteluja maksua vastaan.

Masentavaa oli silloin ja on nyt lukea, että lähes neljä viidestä amerikkalaisesta ei pitänyt Calleya syyllisenä, vaan tehtävänsä suorittavana isänmaallisena sotilaana.

Vuonna 2009 Calleyn kerrotaan ensi kerran julkisesti katuneen ja pyytäneen anteeksi tekojaan. Samaan hengenvetoon hän sanoi ainoastaan toteuttaneensa komentajansa käskyjä. Calleyn katumusta ei tuolloin pidetty kovin uskottavana.

My Laihin hyökänneen parinsadan sotilaan ryhmästä 26 sotilasta oli saanut syytteen, mutta lopulta vänrikki Calley oli ainoa tuomittu.

Vain harvat vietnamilaisia My Laissa surmanneet amerikkalaisotilaat ovat sittemmin kertoneet tuntemuksistaan. Kersantti **Kenneth Hodges** on puolustautunut sanomalla, ettei hänellä tai Calleylla ole mitään anteeksipyydettävää, koska he vain toteuttivat käskyjä saamansa koulutuksen mukaisesti.

Myöhemmin Hugh Thompson muisteli näkemäänsä ja kertoi, kuinka amerikkalaisotilaat ampuivat ”verenhimo silmissään kaikkea mikä liikkui”.

Amerikkalaisotilas **Paul Meadlo** taas on kertonut ampuneensa Calleyn käskystä viitisenkymmentä laukausta noin viiden metrin päässä olleeseen siviiliryhmään ja heittäneensä käsikranaatteja kaivannossa olleiden siviilien keskelle.

Yhden silminnäköjäläusunnon mukaan Meadlo ja toinen amerikkalaisotilas olivat leikkineet kylän lasten kanssa ja antaneet lapsille makeisia, kunnes Calley ilmestyi paikalle ja komensi Meadloa tekemään lapsista sel-

vää jälkeä. Epäuskoisena Meadlo totteli ja yhdessä Calleyn kanssa he teloittivat lapset. Sen jälkeen Meadlo alkoi itkeä.

Pian My Lain jälkeen Meadlo menetti maamiinaan astuessaan oikean jalkansa. Hän kertoi sen olleen jumalan kosto ja Calleyn vuoron tulevan pian. My Lain jälkeen voimistunut sodanvastainen liike otti käyttöönsä Meadlon todistuksen siitä, kuinka amerikkalaisotilaat tappoivat myös vauvoja.

My Lain joukkomurhasta kirjoittaneelle toimittaja **Seymour Hershille** hän kertoi vuosikymmeniä myöhemmin, että hän alkoi iän myötä yhä useammin nähdä painajaisunissa uhriensa kasvot.

VIIMEINEN SELVIYTYJÄ

Muistomerkkiä ja museota ympäröivässä puutarhassa on vielä jäljellä 18 tuhotun talon kivi-jalat ja muistolaatat kertomassa siitä, kuinka amerikkalaiset tuhosivat yhtenä päivänä 247 asumusta. Laattoihin on kirjoitettu perheiden ja surmattujen nimet.

Odotteluni puutarhassa palkitaan, kun kyliin etsintämatkalle lähtenyt vietnamilainen ystäväni palaa muutaman tunnin kuluttua mukanaan eläkkeelle jäänyt museon entinen johtaja **Pam Thanh Cong**. Hän sanoo olevansa viimeinen elossa oleva joukkomurhasta selviytyjä.

Herra Cong ohjaa minut kuuluisan kuoleman kaivannon reunalle. Tumma vesi ja aika ovat pysähtyneet. Kanavan varren riisipeltoa-

kaan ei enää ole, vain hiljaisuutta huokuva muistopuutarha.

Vantteran herra Congin kasvot ovat nekin jähmettyneet. Naururyppyjen sijaan vakavilla kasvoilla on menetysten ja surun, öisten painajaisten ja valvottujen vuorokausien luomia uurteita. Vasemman silmän kulmakarvojen vierestä erottuu vielä arpi muistona käsikranaatin sirpaleesta.

Cong oli silloin 11-vuotias. Kohtalokkaana aamuna hän heräsi sodan ääniin. Niihin hän oli toki tottunut kiivaiden taistelujen maakunnassa, mutta tällä kerralla ne tulivat pelottavan läheltä.

Nyt Cong kertoo kuulleensa helikoptereilla lähestyneiden amerikkalaisotilaiden tulitusta puoli kuudesta alkaen. Tulitusta kesti puolisen tuntia.

”Sen jälkeen amerikkalaiset saapuivat kylään, tappoivat ensin riisipelloilla työskennelleet työläiset ja sitten kylän raitilla kävelleet ihmiset koululapsia myöten”, Cong muistelee ja kertoo, että naapuritaloista alkoi pian kantautua avun- ja tuskanhuutoja, laukauksia ja kranaattien räjähdysä.

”Amerikkalaiset ajoivat kyläläisiä 5-30 hengen ryhmiin ja jatkoivat tappamista. Tähän vieressämme olevaan kaivantoon he komensivat suuren ryhmän siviilejä”, Cong sanoo ja osoittaa joukkomurhan järkyttävintä paikkaa, jossa nyt on muistolaatta. Congin perhe asui lähistöllä kylän laidalla.

”Meitä oli kotona äiti ja viisi lasta, kun kolme amerikkalaisotilasta tuli paikalle. Olimme piiloutuneet talon alla olevaan kellarin ta-

paiseen suojaan, josta meidät komennettiin ylös”, Cong muistelee. Hän kertoo, kuinka amerikkalaiset sytyttivät heidän talonsa tuleen ja pakottivat perheen sen jälkeen takaisin kellariin.

”Sitten amerikkalaiset heittivät kellariin käsikranaatin. Äitini, kolme siskoani ja kuusivuotias pikkuveljeni kuolivat, mutta minä pelastuin, koska äitini keho suojasi minua”, sirpalevammoja päähän, kylkeen ja jalkaan saanut Cong kertoo.

Tajuntansa menettänyt poika pelastettiin sortuneesta kellarista kuolleiden perhejäsentensä keskeltä vasta amerikkalaisten lähdettyä kello neljä iltapäivällä, kun Congin isä ja muut joukkomurhasta selviytyneet tulivat paikalle.

Isä ja poika ehtivät asua yhdessä vain pari vuotta. Sitten amerikkalaisotilaat ampuivat kansallismieliseen Vietkong-rintamaan kuuluneen Congin isän vuonna 1970.

”Ajelehdin sen jälkeen eri paikoissa sukulaisten ja vieraiden luona karjaa paimentaen ja muita hanttihommia tehden ruokaa ja yösijaa vastaan”, Cong kertoo. Vasta sodan päättämisen jälkeen vuonna 1975 hän pääsi takaisin koulunpenkille 18-vuotiaana.

Nyt 55 vuotta My Lain jälkeen Cong sanoo, ettei hän koskaan voi pyyhkiä muististaan sitä, kuinka tunteettomasti, jopa väliin nauruskellen sotilaat tappoivat vanhuksia, naisia, lapsia ja vauvoja ja myös raiskasivat.

”Joka maaliskuu vuosipäivän lähestyessä kaikki muistot palaavat. Silloin en saa unta, tai jos saan, herään painajaiseen ja juoksen

Pam Thanh Cong, My Lai 2022.

paniikissa. Sama toistuu vanhempieni ja sisarusteni syntymäpäivinä. Silloin kuljen kuin sumussa – kaipuu on niin vahva. Sellainen yksin jääminen satuttaa minua, kun kaikkialla ympärillä on suuria perheitä”, Cong suree.

My Lain muistoa vuosikymmeniä vaalinut Cong on tehnyt selväksi itselleen ja tekee selväksi myös vieraille, että hän ja vietnamilaiset voivat antaa anteeksi, mutta eivät voi eivätkä saa unohtaa.

”Meidän vietnamilaisten tapa on karkottaa maahantunkeutajat, mutta emme kuitenkaan kannata kaunaa tänne hyvässä tarkoituksessa palaaville”, hän kertoo.

Cong sanoo, ettei hänellä ole mitään tarvetta helpottaa amerikkalaisten sotaveteraanien omantunnontuskia, jos sotarikoksiin syyllistyneet itse eivät ole sinut tekojensa kanssa.

”Olen kohdannut täällä vuosikymmenien varrella paljon amerikkalaisia, sekä turisteja että sotaveteraaneja – myös joukkomurhaan osallistuneita. Pysyn rauhallisena aina kun jaamme yhteisiä kokemuksiamme. Lopuksi amerikkalaiset usein itkevät ja pyytävät anteeksi”, Cong kertoo ja jatkaa: ”Tuon monumentin juurella olen nähnyt hyvin monta itkevää amerikkalaista polvistuneena. Jotkut ovat itkeneet ja purkaneet siinä painolastiaan koko päivän.”

Sitten Cong puhuu vuonna 2008 täällä käyneestä Charlie-komppanian sotilaasta **Kenneth Schielistä**, joka oli mukana Al Jazeera-kanavan tuottamassa ohjelmassa.

Schieliä syytettiin yhdeksän kyläläisen tappamisesta. Hänen toimiaan My Laissa seuranneen sotilaan mukaan Schiel ampui kyläläisiä sanoen: ”En halua ampua heitä, mutta minun on pakko, koska meidät on komennettu tekemään niin.”

Schieliä ei koskaan tuomittu oikeudessa. Hän oli joukkomurhan aikana 19-vuotias. Schiel myönsi petkuttaneensa itseään vuosien ajan sillä verukkeella, että hän noudatti vain määräyksiä ja oli liian nuori ymmärtämään, mitä tapahtui. Hän on sanonut haastatteluissa, etteivät monet amerikkalaiset pitäneet tuohon aikaan vietnamilaisia edes ihmisinä.

Tänään Cong kertoo minulle, että Al Jazeeran vuonna 2008 järjestämässä tapaamisessa hän ei aluksi tiennyt, kuka Schiel on, eikä Schiel tiennyt Congin menetyksistä.

Cong pyytääkin minua katsomaan Al Jazeeran raportin, koska se on hänen mielestään tärkeä. Siinä miesten keskustelu pohtii sitä mahdollisuutta, että Schiel tappoi vietnamilaisia juuri sillä kylän laidalla, missä Congin talo sijaitsi, ja Schiel olisi voinut olla yksi Congin perheen tappajista.

Schiel sanoi palanneensa Vietnamiin kertoakseen, että hän teki väärin eikä mikään oikeuttanut sellaiseen eikä hän enää pysty herrättämään surmattuja ihmisiä henkiin. Anteeksi pyytäen hän sanoi pyrkineensä tähän

asti suojelemaan itseään järkyttävien muistojen traumalta.

My Laissa Schiel sanoi, ettei hän tullut Vietnamiin murtuakseen tai itkeäkseen. Al Jazeeran raportin mukaan Schiel kuitenkin puhkesi kyyneliin haastattelun jälkeen, jolloin sodassa veljensä menettänyt vietnamilainen tulkki halasi häntä.

Cong sanoi nukkuneensa tapaamisen jälkeen huonosti ja kertoi itsehillintänsä olleen koetuksella. Hän ei kuitenkaan olisi voinut lyödä Schieliä, koska se olisi ollut lainvastaista.

Myös William Calleylle on tarjottu katumusmatkaa rikospaikalle, mutta hän on siitä kieltäytynyt. Cong toivoo, että Calley tulisi, jotta hän eläessään tai haudassaan saisi rauhan niiltä 504 uhrin henkiolennoilta, jotka eivät jätä häntä rauhaan.

Sodan päättymisen jälkeen My Laissa oli tiin Congin mukaan hyvin ennakkoluuloisia amerikkalaisia kohtaan, mutta nyt asenteet ovat muuttuneet Vietnamin ja Yhdysvaltojen diplomaatti- ja taloussuhteiden lämpenemisen myötä.

My Lai ei syrjäisen sijaintinsa vuoksi vedä kovin paljon ulkomaalaisia matkailijoita, eikä Yhdysvaltoihin hyviä välejä ylläpitävä Vietnamin hallinto myöskään halua erityisesti markkinoida amerikkalaisille tätä terrorin synkkää paikkaa.

Kuvaavaa on, että tragedian 50-vuotistilaisuus vuonna 2018 toteutettiin melko matalalla profiililla. Samoihin aikoihin läheisessä Da Nangissa järjestettiin amerikkalaisten ystävälistielinen laivastovierailu.

Reutersin tuolloin välittämässä uutises-
sa vietnamilainen kommunistijohtaja sanoi
maansa haluavan ”sulkea oven menneisyy-
teen ja katsoa tulevaisuuteen”. Se taas haas-
taa sodan muistia.

SOTAMUSEO VETÄÄ VÄKEÄ

On hienoa, että Vietnam ylläpitää Saigonis-
sa War Remnants -sotamuseota, jossa lukuis-
ten käyntieni aikana olen voinut ilahtuneena
seurata ennen kaikkea nuorten kiinnostusta
näyttelyihin ja kuvien vahvaa vaikutusta. Eikä
paikka ole pelkästään ulkomaalaisia matkai-
lijoita varten, vaan myös vietnamilaiset nuor-
ret käyvät siellä. Toki museon nimeä ja kuvas-
toa on vuosikymmenien aikana pehmennetty
vähemmän amerikkalaisvastaiseen suuntaan.
Silti se on riittävän koskettava ja järkyttävä.

My Laissa Cong selittää minulle, että Viet-
namin kouluissa lapsille ja nuorille kerrotaan
historiantunneilla sodista ranskalaisia, japani-
laisia ja amerikkalaisia vastaan, jotta uusi su-
kupolvi ei joutuisi kokemaan samoja kauhuja
kuin isovanhemmat.

Sitten viime käyntini on laajennettuun
näyttelyyn lisätty vanhoista vieraskirjoista va-
likoitujen kommenttien albumi. Yllätykseksi
ni huomaan, että oma kirjoitukseni vuodelta
1998 on päässyt mukaan yhdelle sivulle viet-
namiksi käännettynä.

Viereisellä sivulla amerikkalaisen opiske-
lijaryhmän mukana Vietnamissa matkustava
kalifornialainen **Randy Miller** muistuttaa mu-

seon tärkeästä tehtävästä, etteivät Vietnamin
sodan jälkeen syntyneet sukupolvet toistaisi
edellisten sukupolvien virheitä.

Amerikkalainen **Carrie Weller** on kauhis-
tunut, surullinen ja syyllisyudentuntoinen.
”Tämä paikka ei anna minulle mielenrauhaa,
vaan se saa minua tästedes ajamaan rauhan
asiaa maailmassa”, hän kirjoittaa.

Samassa albumissa on kansainvälisesti tun-
netun, lukuisia konflikteja seuranneen kolle-
gani, tuolloin *The Sunday Times* -lehden kir-
jeenvaihtajana toimineen **Janine di Giovan-
nin** kirjoitus vuodelta 1995.

Siinä hän kertoo liikutuksestaan muisto-
merkillä ja järkytyksestään siitä äärimmäi-
sestä raakuudesta, jota ihminen voi kohdis-
taa kanssaihmiisi. ”On tärkeää muistaa, että
niin monet amerikkalaiset, myös sotilaat, vas-
tustivat Vietnamin sotaa, eivätkä Vietnamis-
sa kuolleet 58 000 amerikkalaissotilasta voi-
neet ymmärtää tuota sotaa”, Janine kirjoittaa
ja jatkaa pohtimalla, kuinka viattomat siviilit
ovat aina kärsijöinä korruptoituneiden poliit-
tikkojen ja hallintojen aiheuttamissa konflik-
teissa.

Venäjän Ukrainaan 24.2.2022 tekemän
hyökkäyksen jälkeen Janine, joka raportoi an-
siokkaasti Syyrian sodasta ja siirtyi sittem-
min akateemiselle uralle, lähti Kiovaan johta-
maan *The Reckoning* -nimistä projektia, joka
kerää materiaalia Venäjän sotarikoksista Uk-
rainassa.

Sitten Vietnamin sodan päivien on sotari-
kosten paljastuksissa ja tutkimuksissa edis-
tytty paljon. Sen mahdollistavat teknologia

Vietnamissa ja Kambodžassa sodan muisti siirtyy nuorille.

joukkohautoja paljastavia satelliittikuvia myöten, kaikkialla läsnä olevat siviiliväestön kännykkäkamerat, tutkivan journalismin voimistuminen sekä lukuisat kansalais- ja ihmis-oikeusjärjestöt.

Usein väärinkäytösten paljastajiksi tarvitaan vieläkin My Lain tapaan sotilaat, jotka eivät voineet hyväksyä julmuuksia. Kuvaavaa on sekin, että Irakin sodan (2003–2011) ehkä ravistelevimmat kuvat julmuuksista olivat amerikkalaisotilaiden ottamat kuvat Abu Ghraibin vankilassa tapahtuneesta sadistisesta pahoinpitelystä. Amerikkalaisotilas **Joe Darby** päätti välittää eteenpäin palvelustoverinsa **Charles Granerin** kamerassa olleet kuvat vankien nöyryyttämisestä. Toisin kuin My Lain tapauksessa Abu Ghraibin kohdalla Yhdysvallat jakoi vankien nöyryyttäjäille tuomioita.

Ukrainassa taas olemme kuulleet muun muassa vangittujen Wagner-palkkasoturien kertomuksia venäläisjoukkojen raakuuksista.

Sodan muisti säilyy ja se tulee meitä ja uusia sukupolvia konkreettisemmin iholle yksittäisten henkilöiden ja My Lain kaltaisten joukkomurhien kautta, paremmin kuin pelkkinä kylminä numeroina.

Meille kerrotaan, että miljoona tai ehkä kaksi miljoonaa vietnamilaista sai surmansa Yhdysvaltojen armeijan ollessa maassa 1965–1973. Vietnamsissa amerikkalaisten katsotaan osallistuneen yli kolmeensataan sotarikokseksi luokiteltavaan tapahtumaan. Numerot ovat pökerryttäviä, mutta vain numeroita, jotka eivät kerro, mitä rouvat Thuan ja Quyi tai herra Cong tunsivat ja mitä he muistivat.

Vietnamin ja Afganistanin lisäksi Kambodža kuuluu minulle läheisiin maihin. Olen vierailut kussakin valtiossa toistakymmentä kertaa: sotakirjeenvaihtajana, kuvajournalistina, tv-dokumenttien tekijänä ja luennoimassa suomalaisille matkailijaryhmille.

Kun viimeksi matkustin Afganistaniin syyskuussa 2021, minulle Espoossa valuuttaa vaihtanut nuori virkailija kysyi, onko matkan tarkoituksena loma. Vanhojen, kaukaisten ja unohdettujen sotien muisto ei enää tavoita uusia sukupolvia.

Afganistan, josta Britannia, Neuvostoliitto ja Yhdysvallat ovat perääntyneet verissä päin, oli talebanien hirmuvallan paluun myötä ajautunut takaisin pimeyteen.

Norodom Sihanoukin 1940-luvulta lähtien johtama, pitkään sitoutumattomana sinnitellyt Kambodža ajautui sekin vuoteen nolla.

Niin kävi keväällä 1975, kun Yhdysvaltojen Kambodžaan ja Laosiin ulottamat rajut pommitukset ja amerikkalaisten tukeman Kambodžan nukkehallinnon korruptio olivat lisänneet kansan tukea tuolloin vielä kasvotomalle punakhmerien liikkeelle.

Olin Phnom Penhissä todistamassa saarettun pääkaupungin viimeisiä kaoottisia viikkoja, ennen kuin punakhmerit marssivat sisään ja **Pol Potin** vuoteen 1979 jatkunut hirmuvalta alkoi.

Jo ensimmäisten Kambodžaan tekemiäni matkojen aikana tuntui käsittämättömältä, miten vieraisiin ja kanssaihmissiin niin

lempeästi suhtautuvat khmerit saattoivat kokea yhden maailmanhistorian julmimmista puhdistuksista.

Rikkaan maailman edustajina me saamme joissakin kehittyvien maiden kulttuureissa kiusallisen kohteliasta kohtelua, usein aitoa, mutta usein se muistuttaa kolonialismista ja alamaisasenteisesta luokkajaosta. Onneksi se on katoamassa, ja ihmiset kohtaavat toisensa tasavertaisina.

Vann Nath (1946–2011) pelastui kidutuskeskuksesta.

Kambodžassa trauma on syvällä, sillä jokaisessa kansanmurhasta säilyneessä perheessä on vielä joku, joka on kokenut, nähnyt tai kuullut ja muistaa.

Hiljainen mies **Vann Nath** oli ehkä tunnetuin selviytyjä. Tapasin edesmenneen taiteilijan pariin otteeseen. Pitkän harkinnan jälkeen hän suostui palaamaan tv-ohjelmamme kuvauksia varten surullisenkuuluisaan museoituun Tuol Slengin kidutusvankilaan, josta hän sodan lopulla pelastui.

Häntä oli pidetty hengissä vain siksi, että hän taiteilijana kykeni tekemään Pol Potin muotokuvia.

Perheravintolansa yläkerran ateljeessa Vann Nath näytti punakhmerien hänestä otamat vankilapotretit sekä ryhmäkuvan, jossa uskottiin olevan kaikki seitsemän kidutuskeskuksesta pelastunutta miestä. Myöhemmin pelastuneiden joukkoon lisättiin kaksi kateissa ollutta lasta.

Vapautumisensa jälkeen Vann Nath maalasi kaikkea sitä, mitä muisti nähneensä ja kokeneensa. Muistia verestivät alituiset painajaiset, kiduttajien kasvot, uhrien tuska ja kauhunhuudot, kun tuhansia vankeja lastattiin kuorma-autoihin, jotka veivät heidät tapettaviksi Kuoleman kentille.

”Eräänä päivänä vartijat komensivat minut alakertaan, ja luulin jo kuolevani muiden tavoin. En jaksanut kunnolla edes seistä. Olin nälkiintynyt ja näköni oli heikentynyt”, Vann Nath kertoi haastattelussa.

”Sitten he ilmoittivat vapauttavansa minut kahleista, jotta voisin maalata Pol Potin kuvia.

Ulkomaantoimittaja Rauli Virtasen ensimmäisestä matkasta konfliktialueelle Vietnamiin on yli 50 vuotta. Siitä lähtien hän on matkannut kameransa kanssa sinne, mistä muut yrittävät päästä pois.

Täällä Rauli Virtanen kerää yhteen Virtasen kokemukset Vietnamin sodasta Ukrainan sotaan. Konflikteja ja katastrofeja muutaman metrin etäisyydeltä todistanut Rauli Virtanen tekee työtään, jotta voisi kertoa meille tavallisista ihmisistä kriisien keskellä. Usko muutokseen ja ihmisen hyvyyteen on säilynyt, vaikka vastaan on tullut vaarallisiakin tilanteita.

Teoksen värikkäät tarinat ja yli 300 ainutlaatuista kuvaa kutsuvat lukijan mukaan matkalle Rauli Virtasen maailmaan.

RAULI VIRTANEN (s. 1948) on toimittaja ja tietokirjailija. Hänet on palkittu mm. Valtion tiedonjulkistamispalkinnolla ja arvostetulla Alfred Kordelinin palkinnolla. Rauli Virtasen *Reissukirjaa* on myyty yli 32 000 kappaletta.

www.wsoy.fi

99.1

ISBN 978-951-0-49417-2